

Ett erkännande i form av bestridande

av Stanislaw Podemsky

Översättning; Elisabeth Gayewska,
bearbetning och inledning; Ulf Stridbeck

Artikeln *Ett erkännande i form av bestridande* (Potwierdzenie w formie zaprzeczenia) var införd i den polska tidskriften *Prawo i życie* april 1988. *Prawo i życie* - Rätten och livet - är ett veckomagasinet för juridik och samhällsdebatt. Författaren Stanislaw Podemsky är försvarsadvokat i Warszawa, Polen. Artikeln redogör för de förhållanden under vilka polska advokater i dag arbetar. Lagstiftningen säger en sak, kontradiktorisk process, verkligheten en annan, inkvisitorisk.

Artikeln är intressant inte bara genom de faktaupplysningar som ges. Den är framförallt politiskt intressant på grund av det faktum att den över huvudtaget är publicerad i polsk press. Förhållandena som redogörs för i artikeln är fortfarande, december 1988, giltiga i Polen.

"Det är mycket sällan som försvarsadvokater ansöker om åklagarens tillstånd för ett sammanträffande med den misstänkte. Vid 606 häktningar förekom ansökan om sammanträffande med den misstänkte vid endast 11 % av tillfällena. Bland 714 undersökta akter påträffades endast 15 anhållanden om insyn i förundersökningsmaterialet. Mycket få häktningsbeslut, endast 24 % blev över huvudtaget överklagade till domstolen", skriver en företrädare för överåklagaren i *Rzeczpospolita* den 14 mars 1988.

För den som inte är insatt i den snart tjugo år långa tvisten mellan advokatkåren och åklagarämbetet kan denna redovisningen ge en bild av en lat och förslöad försvarare som försummar att besöka sin klient i häktet, som inte kämpar för dennes frigivning och som inte ens läser igenom förundersökningsmaterialet men som ändå vet att ta betalt. Gode Gud, passa oss för en sådan advokatkår, säger den okunnige läsaren.

Överåklagarens inställning, vilka illustreras av statistiken ovan, föranleder dock några kommentarer. Åklagaren bör nämligen påminnas om vissa grundläggande processuella sanningar och normer, som

han tycks ha förträngt. Försvaren har däremot dessa i minnet och det är förklaringen till att han ofta dröjer med åtgärder som i regel ändå blir resultatlösa.

I diskussionen efter överåklagarens utspel hänvisar advokatsamfundets ordförande till de atrapp-liknande föreskrifterna som redan vid införandet av strafflagen 1970 kastades i papperskorgen och pekar på den begreppsförvirring som råder. "Som försvarare kan jag inte utföra vissa handlingar eftersom lagen förbjuder dessa, samtidigt som den deklarerar att det finns vissa bestämda rättigheter. Dessa rättigheter blir således i realiteten illusoriska. Det skulle vara bättre om vår förundersökningslag inte kallades kontradiktorisk, baserad på jämlikhet mellan parterna, utan i stället i överensstämmelse med verkligheten kallades inkvisitorisk."

Det är annorlunda

Bland de föreskrifter som i realiteten - ja, redan vid införandet av strafflagen 1970 - förpassas till papperskorgen kan nämnas; rätten att få insyn i förundersökningshandlingarna samt möjligheten att sammanträffa med den häktade i enrum. Försvaren har rätt till detta. *Men*, lagen säger också, att i undantagsfall *kan* åklagaren vägra lämna tillstånd. Advokatsamfundets ledamot har i en intervju i tidskriften "Palestra" sagt följande; "Problemet består i att de i lagen förutsatta undantagsfallen i praktiken blivit gällande normer".

A Kaftal, professor i straffprocessrätt, uttalar följande; Tyvärr. Man förutsatte undantag från normer. Denna undantagsmöjlighet har nu i stället blivit normerande. Förutsättningen var nämligen att åklagaren under förundersökningen skulle kunna lämna tillstånd till kontakt med den misstänkte och samtidigt, i undantagsfall, göra förbehåll om att åklagaren eller hans representant skulle närvara. Denna undantagsmöjligheten har nu blivit huvudregel i praktiken. Man till och med accepterar tillståndsvägran.

I realiteten nekas inte bara enskilt sammanträffande utan tredje mans närvaro utan *även sammanträffande med åklagarrepresentant* vägras. Brevväxlingen mellan försvaret och den fängslade fungerar inte heller eftersom korrespondensen kontrolleras. Denna högst tvevelaktiga praxis innebär ett förnekande av rätten att försvara sig med hjälp av rådgivning från sin försvarare.

Utän möjligheter till sammanträffande med den häktade, utan detaljerad kännedom om utredningsmaterialets innehåll blir även andra rättigheter urholkade. Hur skall man t ex kunna kämpa mot ett häkttningsbeslut när man inte vet vilka bevis som talar för det och vilka som talar mot det? Vilka frågor skall ställas till experten eller

vittnet då man inte vet vilka argument den fängslade klienten har till sitt försvar eller vad vittnen påstår?

Att inte skada

Advokatycket har en sak gemensamt med läkarycket - att inte skada. I det ovissa mörkret - utan kännedom om åklagarens bevis eller kännedom om grunderna för klientens nekande - gömmer sig en överhängande fara att rubba denna princip. (Om klienten erkänner skulden är det, å andra sidan, inga problem med att få ett sammanträffande med honom).

Kommer nu överåklagarens nya anvisningar att resultera i några förändringar? Jag skulle gärna vilja tro det men törs inte.

För det första; Det legala systemet, strafflagen, förblir oförändrat, vilket faktiskt innebär att undantagen permanentas, att en liten undantagsgrund omvandlas till en stor öppningsport.

För det andra; Praktiken, advokatkårens verksamhet, har visat tecken på att ändra den felaktigt inslagna vägen. Men trots att det har bildats kommissioner, med advokater och åklagare, som har till uppgift att undersöka varje ifrågasatt vägran till sammanträffande eller förhindran av insyn i handlingarna, har ingen förändring skett.

För det tredje; Om en viss praxis etablerar sig under en längre tid är det inte lätt att ändra på den enbart med hjälp av en PM.

Även en stilistisk undersökning av åklagardokumentet ger ett negativt resultat. "Ett nekande beslut - skriver man - skulle vara ett undantag, med hänsyn till det reella och konkreta utredningsintresset". Professor Kaftal; "Begreppet utredningsintresse är så allmänt att det redan i sig själv tjänar som uppmaning till att förvandla undantag till principer, vilket nu händer i praktiken. Även de övriga formuleringarna är vaga. Sådana uttryck liknar, för att säga det rakt på sak, säcker utan botten där det ryms både hare och elefant".

För åklagaren är ett negativt beslut mindre riskabelt, mindre kostbart och kräver färre förklaringar än ett tillstånd. Det är alltså lätt att säga nej. Det är således passivitet och inte aktivitet som förordas i det nuvarande utredningsarbetet. Ock så här kommer det alltså att vara så länge strafflagskommissionen inte föreslår radikalare åtgärder.

Professor Murzynowzki pekar på vissa kostnader men även på fördelar. Ett iakttagande av den tilltalades rätt till försvar, som innebär en möjlighet till att på ett effektivt sätt utnyttja advokathjälp under rättegångsförfarandets alla etapper, kan skapa fulla garantier mot felaktiga domar och grundlösa rubbningar av den misstänktes rättigheter.